

ПОВЕДІНКОВІ АСПЕКТИ СПОЖИВАННЯ В УМОВАХ ІНФЛЯЦІЙНИХ ОЧІКУВАНЬ

У періоди підвищеної невизначеності, коли економіка стикається з високими темпами інфляції або нестабільністю валютного курсу, класичні моделі раціонального вибору часто не пояснюють фактичну поведінку споживачів. Поведінкова економіка пропонує інструменти для розуміння того, як індивіди ухвалюють фінансові рішення, коли очікують подальшого зростання цін, і чому ці рішення нерідко відхиляються від прогнозів традиційної теорії споживання. Ключову роль тут відіграють когнітивні упередження, соціальні норми та емоційні реакції, які визначають, як саме люди реагують на зміну купівельної спроможності.

Одним із найпоширеніших поведінкових ефектів у таких умовах є ефект інфляційного прискорення: споживачі схильні робити покупки раніше, ніж планували щоб уникнути майбутнього подорожчання товарів. Так виникає так зване «прискорене споживання», коли очікування зростання цін породжує додатковий попит, який, у свою чергу, може підсилити саму інфляцію. Це явище добре ілюструє механізм само здійснюваних прогнозів: індивідуальні очікування, підкріплені колективними діями, стають частиною економічної реальності. У короткостроковій перспективі такий ефект може сприяти пожвавленню продажів, але в довгостроковій – веде до поглиблення макроекономічної нестабільності.

Іншим важливим чинником є асиметрія сприйняття втрат і вигадів, описана у теорії перспектив Канемана і Тверські. Люди сильніше реагують на втрати купівельної спроможності, ніж на можливість виграшу від очікуваного зростання доходів. Тому навіть незначне підвищення цін може спричинити емоційну реакцію страху або роздратування, що веде до зміни моделей споживання. Часто споживачі починають надавати перевагу товарам тривалого користування або дефіцитним категоріям, навіть якщо це економічно нерационально. Водночас вони можуть зменшувати витрати на послуги, що не мають відкладеної вартості, або переходити до економії на дрібних повсякденних покупках, підсилюючи відчуття контролю над ситуацією.

Поведінкові реакції на інфляційні очікування відрізняються залежно від рівня фінансової грамотності та соціального контексту. Особи з вищим рівнем доходу й доступом до інвестиційних інструментів частіше переорієнтовують заощадження на активи які потенційно можуть захистити від знецінення – наприклад, нерухомість чи іноземну валюту. Для домогосподарств із низьким рівнем доходів типовішою є стратегія «споживчої оборони»: купівля запасів продуктів, скорочення споживання «необов'язкових» благ. У цьому контексті інфляційні очікування не лише відображають економічну ситуацію, але й стають частиною соціального досвіду – способом адаптації до нестабільності.

Особливо цікавим є вплив медіа та цифрового середовища на формування інфляційних очікувань. Потік новин про підвищення цін поширення інформації у соціальних мережах, навіть обговорення у побуті формують колективне уявлення про рівень інфляції, який не завжди відповідає реальним даним. У результаті економічні агенти часто ухвалюють рішення, спираючись не на об'єктивну інформацію, а на «відчуття інфляції», створене соціальними каналами. Це пояснює, чому навіть при стабілізації макроекономічних показників споживчі очікування можуть залишатися песимістичними.

Для політики регулювання споживання та монетарної стабільності важливо враховувати ці поведінкові чинники. Інформування населення, підвищення прозорості комунікацій центрального банку, створення довіри до статистичних даних можуть суттєво зменшити ірраціональні очікування. З іншого боку, інструменти поведінкового «підштовхування» (nudging) можуть використовуватися для підтримання поміркованої

споживчої поведінки – наприклад, через освітні кампанії або системи лояльності, що заохочують до планування витрат, а не до імпульсивних покупок.

Таким чином, поведінкові аспекти споживання в умовах інфляційних очікувань виявляють складну взаємодію між економічними реаліями, психологічними механізмами та соціальними наративами. Людина у таких умовах не просто реагує на зміну цін – вона шукає відчуття безпеки, стабільності й контролю. Розуміння цього дозволяє не лише точніше прогнозувати динаміку попиту, а й формувати більш ефективну економічну політику, що враховує справжню природу людських рішень у нестабільному світі.

УДК 656.2:336

Письменний Віталій

доктор економічних наук, доцент

професор кафедри економіки та фінансів

Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя

БЮДЖЕТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ НА ТЛІ ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН УРЯДІВ

Глобальні кризи, гібридні воєнні загрози та внутрішні виклики змушують європейські країни переосмислити свої бюджетні механізми. Зростаючі бюджетні видатки на функціонування економіки, соціальні програми та забезпечення потреб безпеки на європейському континенті зумовлюють необхідність перегляду традиційних моделей формування та використання бюджетних коштів, зниження рівня бюджетного дефіциту й удосконалення управління державним боргом (табл. 1). У відповідь на ці проблеми уряди європейських країн впроваджують нові підходи до організації бюджетних відносин, забезпечуючи гнучкість й адаптивність бюджетних систем для підтримки стабільності державних фінансів у складних умовах розвитку.

Таблиця 1

Динаміка бюджетних показників деяких європейських країн за 2011–2024 рр., % ВВП*

Країни	Роки													
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Бюджетні доходи														
Греція	44,6	48,6	50,3	47,7	48,9	50,5	49,3	49,5	48,5	49,7	49,8	50,4	48,2	49,5
Іспанія	36,2	37,7	38,7	39,0	38,4	37,9	37,9	39,0	39,0	41,5	42,8	41,8	41,9	42,3
Італія	45,5	47,5	48,0	47,9	47,8	46,6	46,3	46,1	47,0	47,4	47,2	46,8	46,6	47,1
Кіпр	39,0	39,3	40,7	43,3	42,3	40,1	40,6	40,9	41,3	40,4	41,0	40,6	43,9	42,4
Португалія	42,3	42,6	44,7	44,3	43,8	42,9	42,5	42,9	42,6	43,4	44,5	43,6	43,6	43,1
Бюджетні видатки														
Греція	55,1	57,9	63,9	51,5	54,8	50,3	48,6	48,6	47,7	59,3	56,7	52,9	49,5	49,2
Іспанія	45,9	49,2	46,2	45,0	43,7	42,1	41,0	41,5	42,0	51,4	49,5	46,4	45,4	45,5
Італія	49,0	50,5	50,9	50,7	50,2	49,0	48,8	48,3	48,4	56,8	56,0	54,9	53,8	50,4
Кіпр	44,9	54,6	46,3	52,1	43,1	39,6	38,5	44,3	40,3	45,9	42,6	37,9	41,9	38,3
Португалія	50,0	48,8	50,0	51,7	48,3	44,9	45,5	43,3	42,5	49,1	47,3	43,9	42,4	42,6
Бюджетний дефіцит/профіцит														
Греція	-11,4	-10,5	-9,3	-13,6	-3,8	-5,9	0,2	0,7	0,9	0,8	-9,6	-7,2	-2,6	-1,4
Іспанія	-9,5	-9,7	-11,5	-7,5	-6,0	-5,3	-4,2	-3,1	-2,6	-3,1	-9,9	-6,7	-4,6	-3,3
Італія	-4,2	-3,5	-3,0	-2,9	-2,8	-2,5	-2,4	-2,5	-2,2	-1,5	-9,4	-8,9	-8,1	-7,2
Кіпр	-5,1	-5,9	-15,2	-5,6	-8,8	-0,8	0,5	2,1	-3,4	1,0	-5,6	-1,6	2,7	1,7
Португалія	-11,4	-7,7	-6,2	-7,4	-6,7	-4,4	-2,0	-0,1	0,1	-0,3	-5,8	-2,9	0,1	1,3
Державний борг														
Греція	175,1	164,1	180,4	182,7	179,6	183,1	182,1	189,0	183,2	209,4	197,3	177,0	163,9	154,2
Іспанія	69,5	89,6	100,0	104,4	102,5	102,0	101,2	99,8	97,7	119,3	115,7	109,5	105,1	101,6
Італія	119,1	125,9	131,8	134,8	134,7	134,2	133,7	134,1	133,8	154,3	145,7	138,3	134,8	134,9
Кіпр	69,1	83,6	107,5	112,7	111,6	106,9	96,5	100,7	92,3	113,6	96,5	81,0	73,6	62,8
Португалія	114,0	128,6	130,8	132,5	131,0	131,2	126,0	121,1	116,1	134,1	123,9	111,2	97,9	93,6

* Побудовано за даними Євростат.